

ETUNIMIEN SUKULAISUUSSUHTEET

—
ARJA LAMPINEN

Etunimien keskinäiset suhteet ovat kiintoisia mutta monimutkaisia. Esimerkiksi vierasnimien kansanomaiset puhutteluasut ovat muun muassa mukaelmia, lyhennyksiä ja johdoksia (Kiviniemi 1983: 33). Tarkastelen tässä katsauksessa tärkeimmän suomalaisen etunimihakuteoksen ja vuonna 2001 kolmannen uusintapainoksen saaneen Kustaa Vilkun *Etunimet*-kirjan nimiartikkeleiden antamaa kuvaa etunimien keskinäisistä suhteista, joita nimitän sukulaisuussuhteiksi. Asia kytkeytyy myös etunimien tutkimuksen terminologiaan, jossa on vakiinnuttamisen ja kehittämisenkin varaa.

NIMIKIRJOJEN ETUNIMITIETO

Etunimien alkuperästä ja nimien käytöstä kerrotaan hakuteoksissa, niin sanotuissa nimikirjoissa. Niissä annetaan myös yksittäisistä nimistä olemassa olevaa erikoistietoa; monet etunimet sisältävätkin elävää kulttuurihistoriaa (Rautala 1985: 203). Tyypillisiä nimikirjoja ovat esimerkiksi Patrick Hanksin ja Flavia Hodgesin teos *A Dictionary of First Names* (1990) ja Kustaa Vilkun *Etunimet* (2001/1976). Edellisen mukaan esimerkiksi nimi *Amélie* on naisennimi, joka on nimen *Amelia* ranskalainen muoto ja jota joko aksenttillisena tai aksentittomana käytetään nykyisin myös englanninkielisessä maailmassa (Hanks ja Hodges 1990, s.v. *Amélie*). *Etunimet*-kirjassa taas kerrotaan, että *Amalia* on »latinaistettu muoto goottilaisesta nimestä, jonka alkuosana on vanhentunut sana *amal* 'työ, taistelutyö'», että sama alku sisältyy myös nimiin *Amalbert*, *Amalrich*, että nimi esiintyy ranskassa asussa *Amélie* ja englannissa asuissa *Ameli*, *Emily*, *Emmy*, *Milly*, että nimeä on suosittu Pohjoismaissa varsinkin kuninkaallisissa perheissä, että se on ollut Suomen almanakassa jo 1740-luvulla, että 1800-luvun puolivälissä *Amalia* oli muotiniemi, mihin vaikutti saksalaisen Schillerin *Amalia*-nimisen runon julkaiseminen Saima-lehdessä, Kanavassa ja Kirjallisessa Kuukausilehdessä ja että nimestä on monia suomalaisia muunnoksia, muun muassa *Amali*, *Amal*, *Amalkka*, *Maali*, *Maalu* ja *Maalia* (Vilkuna 2001, s.v. *Amalia*).

▷

Nimikirjat ovat kelpo tietolähteitä, mutta niissä on puutteensa. Ensiksikin nimikirjat saattavat antaa nimistä satunnaista tietoa. Nimiartikkelit eivät aina ole sisällöltään siihen tapaan systemaattisia kuin vaikkapa sanakirjojen sana-artikkelit. *Etunimet*-kirjassakin kerrotaan yhdestä nimestä yhtä ja toisesta toista. Myös tiedon määrä voi vaihdella. Varsin monipuolisen kuvan saa *Amalia*-nimestä (vrt. referointini edellä), mutta esimerkiksi *Kastehelmi*-nimestä sanotaan vain, että »[n]imi on otettu Helmin rinnalle merkityksensä vuoksi. Tunnetuin nimen kantaja on taiteilija Kastehelmi Karjalainen.» (Vilkuna 2001 *Kastehelmi*). Tämäntapainen epäsymmetria on harmillista vaikkakin ymmärrettävää. Sen syynä ei ole tekijän huolimattomuus vaan yksinkertaisesti se, että kaikista nimistä ei ole ollut riittävästi tai yhtä paljon tietoa. Kun *Etunimet*-kirja vuonna 1976 ensi kerran julkaistiin, sen tarkoituksena oli esittää kootusti se etunimiä koskeva tieto, mitä tekijällä tuolloin nimistä oli.

Nimikirjoissa on kuitenkin pyrkimystä systemaattisuuteen. Edellä mainitsemani teoksen *A Dictionary of First Names* nimiartikkeleissa ilmoitetaan jokaisesta nimestä, kumman sukupuolen nimestä on kysymys, ja ilmaistaan, minkäkielinen kyseessä oleva nimi on. *Etunimet*-kirjan nimiartikkeleissa taas ensimmäisenä tietona on, milloin nimi on otettu kalenteriin ja millä päivällä se kalenterissa on (edellyttäen, että kyseessä on kalenterinimi). Voidaan tietysti kysyä, olisiko nimikirjassa samantapainen esityksen systemaattisuus kuin sanakirjoissa mahdollistakaan. Olisi sääli jättää kertomatta kiinnostavaa kulttuurihistoriallista tietoa yhdestä nimestä vain siksi, ettei vastaavanlaista tietoa ole olemassa hakuteoksen kaikista nimistä.

Nimikirjojen toinen puute koskee esitystapaa: nimikirjojen konventionaalinen tapa esittää nimet aakkostettuina ja käsitellä kutakin nimeä omassa nimiartikkelissaan on käytännöllinen mutta ei anna etunimistöä kokonaiskuvaa. Nimikirjat eivät juuri valota nimisysteemejä, niin kuin eivät sanakirjatkaan juuri auta ymmärtämään sanojen välisiä semanttisia yhteyksiä. Pikemminkin nimien esittäminen aakkosjärjestyksessä saattaa hämärtää systeemisten suhteiden havaitsemista, arvostelee englantilainen nimistöntutkija W. F. H. Nicolaisen (1976: 157.)

Vaikka nimikirjoista eivät nimien väliset sukulaisuussuhteet välittyisi suoraan, saa sukulaisuussuhteista tietoa epäsuorasti. Kustaa Vilkunan *Etunimet*-kirjassa esiintyy parikymmentä erilaista ilmausta kuvaamassa etunimien keskinäisiä suhteita. Nimiartikkeleissa kerrotaan esimerkiksi, että nimet ovat toistensa *rinnakkaismuotoja* (»Gerda on Gerd-nimen rinnakkaismuoto») tai että nimet ovat *sisarnimiä* (»Filippa on Filipin sisarnimi»). Muita etunimien sukulaisuusnimityksiä ovat *asu*, *hellittelymuoto*, *kantanimi*, *kirjoitusasu*, *kutsumanimi*, *käännös*, *lyhenne*, *lyhennys*, *lyhentymä*, *mukaiilu*, *muodostelma*, *muoto*, *muunnelma*, *muunnos*, *puhuttelumuoto*, *toisinto* ja *vastine*. Substantiivin voi korvata myös esimerkiksi verbi-ilmaus tyyliin *x on y:n vastine = x vastaa y:tä*.

Etunimien sukulaisuusnimitykset voidaan ryhmitellä seuraavasti: ilmaukset, jotka ilmaisevat, että 1) nimien välillä on alkuperäsuhde, 2) nimet ovat erikielisiä, 3) nimet ovat erirakenteisia ja 4) nimet ovat erityyppisiä. Otsikoin seuraavassa sukulaisuusnimityksiä käsittelevät luvut näiden piirteiden mukaan. Tässä tarkasteltavat ilmaukset olen merkinnyt muistiin lukiessani *Etunimet*-kirjaa muista syistä kuin tätä katsausta varten. En ole käynyt läpi systemaattisesti kaikkia *Etunimet*-kirjan nimiartikkeleita. Niinpä nimiartikkeleissa saattaa olla muitakin etunimien sukulaisuusnimityksiä kuin tässä esille otettavat.

NIMIEN VÄLILLÄ ALKUPERÄSUHDE: KANTANIMI YNNÄ MUUT ALKUPERÄN ILMAISUT

Monet etunimien sukulaissuhteet ovat lineaarisia. Tämä tarkoittaa sitä, että yksi nimi on muodostunut toisesta nimestä. Alkuperäisemmät nimet ovat kuin esi-isiä tai vanhempia, ja niistä muodostuneet nimet jälkeläisiä. Täsmällisesti lineaarisesta sukulaissuhteesta kertoo sana *kantanimi*¹: Adrianin »[k]antanimi on latinan Hadrianus», »[s]aksalaisen kielialueen Folke on naisennimi, jonka *kantanimi* on Folkhilde, Volkhilde». Lisäksi nimien keskinäistä alkuperään liittyvää suhdetta ilmaistaan monilla verbi-ilmauksilla: »Elmi *palautuu* nimeen Vilhelmiina»; »Espanjan Elvira *perustuu* joko arabian sanaan 'ylevä', 'käskijätär' tai muinaissaksan nimeen Alverat (< alvara, alvera 'ylevä')», »Aabel *on alkuaan* heprean Hevel» (s.v. *Aapeli*), »Filemon *on alkuperältään* kreikkalainen nimi», »Emilia *on lähtöisin* latinalaisesta Aemilius-plebeijisuvun nimestä ja on siis Emilin sisarnimi», »Satakunnan vanhojen Arn-nimien on epäilty *olevan saksalaista lähtöä*» (s.v. *Aarne*), »Samaa *perua* [kuin Adelheidista lyhentynyt Heidi] *on* ranskan Adèleide, josta Adèle» (s.v. *Heidi*), »Saksassa nimestä *on kehittynyt* Engel, Bert, Brecht, ranskassa Engelbert» (s.v. *Engelbrekt*), »Englannissakin *on* esikkoa merkitsevistä sanasta *tullut* naisennimi Primrose» (s.v. *Esikko*), »Aamu on raikas ja toiveita herättävä kuten vuorokaudenaika, jonka mukaan *nimi on saatu*».

Omanlaisensa sukulaissuhde on seuraavassa mainituilla nimillä — lieneekö kyseessä sukulaisten välirikko: »Fiija, Viia, Viija *ovat irronneet* kutsumanimiksi monesta eri -*fia* tai -*fi(i)na*-loppuisesta nimestä, esimerkiksi nimistä Sofia, Serafiina, Serafia ~ Serafiia, Adolfiina, Adolfia, Josefia» (s.v. *Fiiia*). Etunimen alkuperään viittaa myös -*peräinen*-loppuinen adjektiivi, mutta sen yhteydessä jää sukulaisnimi mainitsematta (»Eunice *on kreikkalaisperäinen*» (s.v. *Eunike*), »Gregorius *on kreikkalaisperäinen* nimi, jonka merkitys on 'valpas'»).

Edellä mainitut ilmaukset viittaavat varsin sananmukaisesti ja suoraan nimen alkuperään. Alkuperästä kertovat myös muut etunimien sukulaisnimitykset, mutta viittaus on epäsuora. Sen sijaan ne antavat nimistä jotakin muuta tietoa ja täsmentävät, että sukulaisnimet ovat esimerkiksi erikielisiä, erirakenteisia tai erityyppisiä.

SUKULAISNIMET ERIKIELISIÄ

KÄÄNNÖS JA VASTINE

Etunimien välisestä alkuperäsuhteesta on kysymys myös silloin, kun nimi on toisen nimen *käännös* tai *vastine*. Nämä sukulaisuusnimitykset täsmentävät sen, että sukulaisnimet ovat erikielisiä. Esimerkiksi »Hilja *on käännös* latinan nimestä Placidus 'tasainen, hiljainen'». Sanan *vastine* yhteydessä usein mainitaan, minkäkielinen *vastine* on kysees-

¹ Ilmausten kursivoimint esimerkeissä ovat omiani. Lainausmerkkeihin sijoitetut jaksot ovat suoria lainauksia *Etunimet*-kirjan nimiartikkeleista, mutta nimiartikkeleissa mainittujen nimien lihavoimint samoin kuin hakunimiin viittaavat nuolet olen jättänyt merkitsemättä. Lainauksen perään olen merkinnyt lähdeviitteen vain silloin, kun lainauksesta ei yksiselitteisesti ilmene, minkä nimen kohdalta lainaus on. Useimmiten nimiartikkelit ovat löydettävissä *Etunimet*-kirjasta helposti lainauksissa esiintyvien nimien perusteella.

sä, esimerkiksi Esaias on »kreikkalainen *vastine* heprean nimelle Jesaja», Ester on »*persialainen vastine* heprean nimelle Hadassah 'myrtti'», »Aaretti on *suomalainen vastine* saksan Aret < Arnold-nimelle», nimen Gunnar »*vastine* on saksan Gunther ja Günt(h)er». Joskus asia on ilmaistu verbillä tai verbinmuodolla: »Suomessa tätä [nimeä Greta] *vastaa* almanakkaan päässyt Reetta», »Göta on Göteä *vastaava* naisennimi».

ASU JA MUOTO

Sanojen *käännös* ja *vastine* lisäksi sukulaisnimien erikielisyyteen viittaavat ilmaukset *asu*, *muoto*, *muunnelma*, *muunnos* ja *toisinto*. Nämä eivät kuitenkaan ilmaise sananmukaisesti sukulaisnimien erikielisyyttä, vaan sen täsmentää sukulaisuusnimityksiin liittyvä adjektiivinen, kuten ilmenee seuraavista esimerkeistä: »Elvi on *pohjoismainen asu* espanjalaisesta nimestä Elviira», »Akatius on tämän nimen [Aaken] *latinalainen asu*», »Adele ja Adélai-de ovat *ranskalaisia asuja* muinaissaksan nimestä Adelheid 'jalosäätyinen kaunotar'» (s.v. *Adèle*); »Agapeetus on *latinalainen muoto* kreikkalaisesta nimestä Agapetos, Agapios 'rakastettu'».

Asu voi olla myös suomalainen (»Henrikki on *suomalainen asu* nimestä Henrik») tai vieläpä itäsuomalainen: »Suomessa se [Gottlieb] on säilynyt *lähinnä maan itäosissa asuisa* Kotliep, Liipe ja Kopi». Varsinkin *muoto*-sanaan liittyy usein adjektiivinen *suomalainen*, ja sen määritteenä esiintyy myös *kansanomainen*: »Esko on vanha *suomalainen muoto* muinaisskandinaavisesta nimestä Eskil», »Aapo on *kansanomainen muoto* nimestä Abraham», »meillä [Ferdinand-nimen] *kansanomaisista muodosta* tavallisimpia ovat Veerti, Veertti, Vertti, Veertinantti, Vertinantti, Nantti, –», »Heta on Hedvig-nimen *kansanomaisista muodoista yleisin*», Gustav korvattiin almanakassa 1890 »*suomalaisella Kustaa-muodolla*» (s.v. *Gustav*).

MUUNNELMA, MUUNNOS JA TOISINTO

Etunimien sukulaisuussuhteiden ilmauksina *muunnelma*, *muunnos* ja *toisinto* viittaavat myöhemmin kehittyneen nimen muodostustapaan. Sanaan *muunnos* liittyy usein myös kielisyyden täsmentävä adjektiivinen *kansanomainen* tai *suomalainen*, esimerkiksi Fredrikanimen »*kansanomaisia muunnoksia* ovat Fretriikka, Fretriika, –», »Helinä on Helenan *kansanomainen muunnos*», »Heljä on Helenan *suomalainen muunnos*», Helvi on »etupäässä *Länsi-Suomessa* käytetty *muunnos* Hedvig-nimestä». Joskus *muunnelma* ja *muunnos* jättävät kielisyyden täsmentämättä, esimerkiksi »Aarto on – Artturin *muunnos*».

Muun kuin kielisyyttä tai kotoisuutta ilmaisevan adjektiivin kanssa sana *muunnos* viittaa etunimien kielelliseen moninaisuuteen: »Liekö Fredrik ollut erikoisen suosittu nimi, vai suomalaiselle vaikean äänneasunko vuoksi on kehittynyt harvinaisen *runsaasti erilaisia muunnoksia*: Freete, Freeti, Freetu, Fretu, Frettu, Freeri, –», Gabriel-nimen »*yleisiä muunnoksia* ovat Kape, Kapi, Kapo, Kapu –» ja Heli »on Helenan *muunnoksista suosituin* nykyisin», Henriikka-nimen »[k]irjavasta *muunnosten paljoudesta* ovat itsenäisiksi ristimänimiksi erottuneet [!] Riikka sekä varsinkin Länsi-Suomessa käytetyt Riika, Henna ja Henni».

Muunnoksen kanssa synonyyminen etunimien sukulaisuusnimityksenä on *toisinto*, sillä esimerkiksi *Hedda*-nimen kohdalla sanotaan, että Hedda »on Hedvigin *toisinto*», ja *Hed-*

vig-nimen kohdalla, että »Hedda on Hedvigin pohjoismainen *muunnos*». *Toisinto* esiintyy samaan tapaan kuin *muunnos* siinäkin mielessä, että *toisintoja* voi olla paljon tai että ne voivat olla tietynkielisiä. Esimerkiksi *Georg*-nimestä on kaksikielisillä seuduilla »runsaasti *toisintoja*: *Jorkka*, *Jorre* ja *Jorri*», »*Virossa Helja*, *Helje*, *Heljo* ja *Helju* ovat *Helga*-nimen *toisintoja*» (s.v. *Heljä*), *Hillevi* on »*myöhäinen suomalainen Hellevin toisinto*».

SUKULAISNIMET ERIRAKENTEISIA

LYHENNE, LYHENNYS JA LYHENTYMÄ SEKÄ MUODOSTELMA JA MUKAILU

Ilmaukset *lyhenne*, *lyhennys* ja *lyhentymä* täsmentävät sukulaisnimien keskinäisen suhteen sellaiseksi, että toinen on muodostunut toisesta nimestä lyhentymällä: *Elna* on »*lyhentymä Elinasta*». Tällöin sukulaisnimillä on eräänlainen johtosuhde, ja ne eroavat toisistaan rakenteellisesti. Usein lyhentymät ovat erikielisiä kuin kantanimet, mikä ilmenee täsmällisesti ilmauksista »*saksassa [Adélea]* vastaava *lyhennys* on *Adela*», »*Else* on *tanskalainen lyhenne Elisabetista*», *Folke* on »*muinaisskandinaavinen lyhentymä* sellaisista saksalaisista miehennimistä kuin *Volkbert*, *Volkhard* tai *Volkwald* —. *Saksassa vastaava lyhentymä* on *Folko*, *Fulko*» ja *Hannes* »on alkuaan *saksalainen lyhentymä* nimestä *Johannes*».

Myös *muodostelma* ja *mukailu* viittaavat sukulaisnimien muodostustapaan. Ne eivät kuitenkaan täsmennä muodostustapaa samaan tapaan kuin lyhenteet. *Muodostelma* ja *mukailu* ovat lähes synonyymeja ja ilmaisevat sen, että sukulaisnimet ovat äänteellisesti samantapaisia. Esimerkiksi *Erja* »on *myöhäinen suomalainen mukailu*, vrt. *Irja* ja *Arja*», »*Hellevi* on *myöhäinen suomalainen muodostelma* *Hellin* ja *Hellä* -nimistä virolaisten *Kalev* ja *Sulev* -nimien tapaan», »*Aatto* on *mukailu* saksalaisesta nimestä *Aadolf* 'jalo susi'».

RINNAKKAISNIMI JA SISARNIMI

Käännökset ja vastineet vertautuvat vaikkapa Amerikan-serkkuihin, ja keskenään erityyppiset nimet ovat kuin maalais- ja kaupunkilaisserkkukset. Vastaavasti rinnastuvat toistensa *rinnakkaismuodot* tai *sisarnimet* sisaruksiin. Ne ovat siis toistensa lähisukulaisia. Ne eivät ole ainoastaan saman nimisuvun vaan saman nimiperheen jäseniä. Rinnakkaismuotoja käytetään rinnakkain, molemmat esiintyvät itsenäisinä niminä, nimet ovat samantapaisia ja eroavat toisistaan ehkä vain yhden äänteen suhteen; ikään kuin täsmällistä asua ei olisi olemassa tai sitä ei olisi osattu päättää. Rinnakkaisnimet ovat tavallisesti saman sukupuolen nimiä: »Nimestä [*Halvar*] on pohjoismainen *rinnakkaismuoto* *Halvor*», »*Hennin rinnakkaismuoto* on *Henna*».

Jos sen sijaan rinnakkaismuodoista toinen on naisen- ja toinen miehennimi, nimet ovat *sisarnimiä*: »*Eugenia* on nimen *Eugen* *sisarnimi*», »[*Göten*] *sisarnimeksi* on myöhemmin luotu *Göta*», »*Helga* on siis *Helgen* *sisarnimi*». Tällainen sisarusuhde on myös esimerkiksi nimien *Agathon* ja *Agata* sekä nimien *Adonis* ja *Adonica* välillä, mutta ilmauksista »*Roomalaisen marttyyrisotilaan Agathonin nimi vastaa naisennimeä Agata*» (s.v. *Agaton*)

ja »Adonica – – vastaa miehennimeä Adonis, jonka pohjana on muinaisheprean sana *adōn* 'herra'» on luettavissa myös miehennimen vanhemmuus, se, että naisennimi on miehennimestä muodostunut, miehennimen feminiininen vastine. Sentapaista termiä kuin »velinimi» ei ole olemassa, koska naisennimestä muodostuneita miehennimiä ei juuri ole tai tiedetä olevan.

SUKULAISNIMET ERITYYLLISIÄ: HELLITTELYMUOTO, KIRJOITUSASU, KUTSUMANIMI JA PUHUTTELUASU

Ilmaukset *hellittelymuoto*, *kirjoitusasu*, *kutsumanimi* ja *puhutteluasu* viittaavat siihen, että sukulaisnimet ovat keskenään erityylyisiä. *Hellittelymuoto* on neutraaliin vertailukohtaan nähden sävyltään hellittelevä. Hellittelymuoto saattaa olla äänteellisesti vertailukohtaansa yksinkertaisempi (»Vanhastaan Hilla on ollut usean eri naisennimen *hellittelymuoto* (Hilda, Hilja, Hilka, Hilma)») tai sisältää johtimen, joka käsitetään hellitteleväksi (»Annikki – – on Annan *hellittelymuoto*»). Johdin *kki* tunnetaan jo esikristillisinä pidetyistä nimistä, ja vaikkei niitä tutkinut Forsman (1894: 185) *kki*-johdinta käsitellessään käytä sanaa *hellittelymuoto*, viittaavat hänen johtimesta ja sillä muodostetuista johdosnimistä käyttämänsä ilmaukset (»mitä somimpia ja miellyttävämpiä», »sorea sointu», »suloisesti korvaa hiipaiseva sävele») hellittelevän sävyn suuntaan. Hellittelymuoto ja sen neutraalimpi vastine voivat olla erikielisiä, kuten *Anna* ja *Annikki*, mutta edustaa samaakin kieltä: nimen Grigori »[t]unnetuin *hellittelymuoto* on Grisa».

Nimen tyyliin vaikuttaa myös se, onko nimi syntynyt puhuttelunimeksi vai muotoiltu kirjoitusta varten. Nimellä saattaa olla vakiintunut tai vakiintumaton *kirjoitusasu*; samakin nimi on voitu tai voidaan kirjoittaa eri tavoin. Kirjoitusasuun vaikuttaa kunkin aikainen kirjoitustraditio: nimen Filip »aikaisempi *kirjoitusasu* oli ollut Philippus tai vaihtoehtoisesti Philip». *Puhuttelumuoto* taas on tavallisesti vieraskielisen nimen kansankielinen vastine. Kansankielisyys voi olla ilmaistuna täsmällisesti, kuten sanalla *meikäläinen* tapauksissa »*Meikäläisiä* [nimen Absalom] *puhuttelumuotoja* ovat Apsa, Apso, Apsu ja Apsalo», »*Meikäläisiä* [Gerda-nimen] *puhuttelumuotoja* ovat Jäärda ja Jetta». Täsmennys ei kuitenkaan ole välttämätön: Aarni »vaihtelee yleisesti Aarnen ja Aarnon kanssa Arnoldin *puhuttelumuotona*», Fransiinan »*puhuttelumuodot* ovat Siina, Siinu ja Sinttu» (s.v. *Frans*), »Herkko – – on Herman-nimen *puhuttelumuoto*». *Kutsumanimi* on puhutte- lussa käytetty nimi, ilmeisesti hypokoristinen eli lempinimenomainen nimi, mihin viittaa muotoilu »Aatos tunnetaan myös nimien Aadolf ja Aatami *puhuttelumuotona*; Aatoksen *kutsumanimiä* taas ovat Aate, Aatu ja Tossu».

TERMINOLOGISTA VAKIINTUMATTOMUUTTA VAI VAIHTELEVAN ILMAISUN TAVOITTELUA?

Vilkuna käyttää etunimien välisistä suhteista monia ja monenlaisia ilmauksia. Niiden runsaus vain korostuu, jos menettelyä vertaa vaikkapa Hanksin ja Hodgesin nimikirjaan, jossa samassa tehtävässä esiintyy ainoastaan sana *form*. Ilmeisesti Vilkuna on pyrkinyt valitsemaan ilmauksia, jotka kuvaisivat mahdollisimman hyvin tarkasteltavien etunimien

keskinäistä suhdetta. Monenlaisia ilmauksia tarvitaan, jos halutaan kuvata täsmällisesti etunimien syntytapoja, esimerkiksi kansanomaisten puhutteluasujen muodostumista lyhentymällä, vääntymällä, lastenkielen pohjalta ym. (vrt. Kiviniemi 1982: 96). Osa-syynä ilmausten runsauteen *Etunimet*-kirjassa lienee ollut myös kirjoittajan pyrkimys hyväytylliseen ja vaihtelevaan ilmaisuun ja toiston välttämiseen.

Vilkunalla itsellään on selvästi ollut käsitys siitä, miten etunimet ovat toisilleen sukua. Tämän voi päätellä jo sukulaisnimitysten suuresta lukumäärästä. Suoremmin pyrkimyksestä mahdollisimman kuvaavaan ilmaisuun ja ehkä terminologisen tarkkuuden tavoittelusta kertovat seuraavat esimerkit: »Heini – on almanakassa uusi naisennimi. 1864 ehdotettiin Heinikkiä, josta Heini voisi olla *lyhentymä*. Se on saattanut myös muodostua Heinin *sisarnimeksi*.»; »Helle – on *lyhentymä* nimistä Hellevi tai Helena (murt. Helleena), tai se on nimien Helli, Hellä *toisinto*. Virossa Helle on Eleonooran, Elisabetin tai Helenan *muunnos*, mutta on selitetty myös *itsenäiseksi nimeksi* sanan *hell* 'hellä, lempeä, arka' pohjalta.»

Jotkut ilmaukset ovat Vilkunan käyttäminä merkitykseltään täsmällisempiä kuin toiset. Esimerkiksi ilmauksista *hellittelynimi*, *kutsumanimi*, *lyhenne* ja *puhuttelumuoto* käy selvästi ilmi, miten nimet ovat sukua keskenään: millä tavalla toinen nimi on toisesta muodostunut ja mikä nimi on (todennäköisesti) ollut toisen nimen lähtökohtana. Myös ilmaukset *rinnakkaismuoto* ja *sisarnimi* ovat melko täsmällisiä, ja niiden välillä on työnjako. Merkitykseltään väljempinä ja epämääräisempinä ovat sukulaisnimitykset *asu*, *mukailu*, *muodostelma*, *muoto*, *muunnelma* ja *muunnos*. Ne ilmaisevat vain sen, että nimellä on lähtökohtana jokin toinen nimi, mutta eivät juuri kuvaile, millä tavalla uusi nimi on lähtönimestä muodostunut.

Vain pari vuotta ennen *Etunimet*-kirjan ensipainosta ilmestyi termiteos *Nimistöntutkimuksen terminologia – Terminologin inom namnforskningen* (NTTN; 1974). Siinä esiintyy Vilkunan käyttämistä ilmauksista termeinä muun muassa *hellittelynimi*, *kutsumanimi*, *puhuttelumuoto* ja *rinnakkaisnimi*. Vilkunan käyttämien vaihtoehtojen *lyhenne*, *lyhennys* ja *lyhentymä* sijasta NTTN:ssä on *lyhentymä* sekä *lyhennysmuoto* ja *lyhennysnimi* – vaikkakin nämä ensin mainittua vähemmän suositeltavina. NTTN:ssä ovat mukana myös Vilkunan käyttämät *kantanimi*, *kirjoitusasu* ja *vastine*. *Käännös* on termiteoksessa *käännöslaina* tai *käännösnimi*.

Asu ja *muoto* ovat merkitykseltään niin laveja, etteivät ne ole kelvanneet termiteokseen sellaisinaan vaan esiintyvät vain yhdyssanamuotoisten termien perusosina (*kirjoitusasu*, *kirjoitusmuoto*, *lyhennysmuoto*). *Muodostelman*, *muunnelman* ja *muunnoksen* on termiteoksessa korvannut *mukaelma*; se on »lainanimi, joka on joko kokonaan tai osaksi mukautettu toisen kielen fonologiseen systeemiin». Sanaa *toisinto* ei NTTN:ssä ole lainkaan. Sen on kansatieteilijä Vilkuna ottanut etunimien sukulaisuusnimitykseksi omalta tieteenalaltaan. *Toisinto* tarkoittaa kulttuurintutkimuksessa kansanrunoustuotteen (sadun, runon, tarinan) muunnosta (Vuorela 1981: 470).

Nykyisessä etunimistön tutkimuksessa kärsitään termivajeesta ja terminologian vakiintumattomuudesta (vrt. Kiviniemi 1993: 124; Könönen 2001: 108). Vakiintuneiden termien puutteessa tutkijat ovat keksineet termejä tarpeen mukaan. On myös käytetty soveltaen paikannimitermejä, mutta ne eivät kuitenkaan aina kuvaa täsmällisesti etunimiä eivätkä riitä etunimien tutkimuksen tarpeisiin. NTTN, joka on jo lähes 30 vuotta vanha ja joka laadittiin 1970-luvun nimistöntutkimuksen lähtökohdista käsin ja tarkoitettiin pal-

velemaan aikansa tutkimuksen tarpeita, toisin sanoen paikannimistön tutkimusta, kaipaisi täydennystä etunimiterminologian osalta (ja ehkä muutenkin). Esimerkiksi *muunnos* ja *toisinto* voisivat sopia paikannimiterminä käytetyn ja etunimitermiksi sovelletun *mukaelman* rinnalle.

Toisin lukemalla *Etunimet*-kirjasta saa suuntaa antavan kuvan etunimien sukulaisuussuhteista. Niissä voisi piillä yksi ratkaisu erikoisalan termivajeeseen: sukulaisuusnimityksistä voisi löytyä etunimien tutkimukseen käyttökelpoisia termejä. Termistö kuitenkin kehittyä vain tutkimuksen myötä, ja riippuu tutkijoista, tutkimusaiheista ja tutkimusongelmista, mitä termejä tarvitaan. Kaiken kaikkiaan etunimissä on vielä paljon tutkima- tonta. Niistä olisi mukava muiden muassa laatia sukupuita, joilla voisi kuvata täsmällisesti, mitä sukua nimet ovat toisilleen. ■

LÄHTEET

- FORSMAN, A. V. 1894: *Tutkimuksia Suomen Kansan Persoonallisen nimistön alalla. I. Suomi*. Kirjoituksia isänmaallisista aineista. Kolmas jakso. 10 Osa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HANKS, PATRICK – HODGES, FLAVIA 1990: *A dictionary of first names*. Oxford: Oxford University Press.
- KIVINIEMI, EERO 1982: *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisen etunimet ja nimenvalinta*. Helsinki: Weilin+Göös.
- 1983: Om några problem inom personnamnsterminologin i finskan. – Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (toim.), *Personnamnsterminologi* s. 31–35. NORNA-rapporter 23. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981. Uppsala: NORNA-förlaget.
- 1993: *Iita Linta Maria. Etunimiopas vuosituuhannen vaihteeseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KÖNÖNEN, SILJA 2001: Vieraskieliset etunimet. – Johanna Komppa, Kaija Mallat & Toni Suutari (toim.), *Nimien vuoksi* s. 106–130. Kielen opissa 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NICOLAISEN, W. F. H. 1976: Words as names. – *Onoma* XX.
- Nimistöntutkimuksen terminologia — Terminologin inom namnforskningen*. Toim. Eero Kiviniemi, Ritva Liisa Pitkänen & Kurt Zilliacus. Castrenianumin toimitteita 8. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen seura 1974.
- RAUTALA, HELENA 1985: Omat nimet kirjoihin. – *Sananjalka* 27 s. 203–206.
- VILKUNA, KUSTAA 2001 [1988/1976]: *Etunimet*. Avustajat Marketta Huitu ja Pirjo Mikkonen. Helsinki: Otava.
- VUORELA, TOIVO 1981: *Kansanperinteen sanakirja*. 2. painos. Helsinki: WSOY.

Kirjoittajan osoite (address):

Suomen kieli

Didacticum

20014 Turun yliopisto

Sähköposti: *arjalam@utu.fi*